

Olivia Saar,
lastekirjanik ja lasteajakirjanik

Ajakirjad ajapildis

55 aastat Tähekesse ja 75 aastat Pioneeri sünnist

Vasakult: Karin Niinepuu,
Holger Pukk, Olivia Saar.
A. Saldre saržid
Pioneerist
1957/5

Suuremad tähtpäevad-juubelid on alati olnud meenutuste ja mõtiskluste aeg. Täna ses juubelijutus püüan leida iseloomulikumaid seiku meie kahe lasteajakirja varasemas ilmumisoos.

Tänavu tähistab oma 55. sünnipäeva paljude lemmikajakiri Täheke, mis sündis 1960. aastal. Sel aastal oleks tähistanud oma 75. sünnipäeva ka ajakiri Pioneer, mille esimene number ilmus 1940. aastal ja viimane (siis juba uue nimega Põhjaneel) 1995. aastal. Need on kaks erinevat ajakirja, kuid samas on neis ka midagi ühist.

Kuna ajakiri Pioneer oli mõeldud suurematele, 4.–8. klassi õpilastele, siis väiksematele lastele jutte-luuletusi peaaegu ei ilmunud. See tekitas toimetuses mõttevahetust ning ühisel nõul ja peatoimetaja Holger Puki ettevõtmisel sai mudilaste ajakirja mõte teoks.

Mäletan, see sündmus äratas tähelepanu. Uuest ajakirjast ja meie ühistoimetusest, kuhu kuulusid kõik Pioneeri töötajad, kirjutati ajalehtedes ning räägiti raadios. Tallinnfilm tegi ajakirja ilmumise

puhul ringvaate, kus keset toimetusetuba seisis uhiuus puust häll, milles lebas Täheke ja mida peatoimetaja ja tema asetäitja pidid kinomeeste käsul kiigutama. Lavastus mõjus küll veidi koomiliselt, kuid tekitas elevust ja pakkus kõneainet.

Mis uue ajakirja nimevalikusse puutub, siis selle üle käis meil elav arutelu. Pakuti loomade ja lindude nimesid, aga kui keegi meist nimetas Tähekest, jäime sellele kindlaks, sest täheke tähendas taevatähte, kirjatähte, aga ka tollase lasteorganisatsiooni oktoobrilaste rinnamärki tähekest. Kuna uue ajakirja väljaandmist ja nimeküsimust arutati parteikomitees, siis olime veendunud, et seostades nime oktoobrilaste tähekesega, peetakse seda igati sobivaks.

Nõukoguliku kontrollsüsteemi reageeringut tuli harvadel juhtudel Tähekeselgi kogeda. Meenub lugu Ellen Niidu luuletusega.

Et siis jõuludest rääkida ei tohtinud, kirjutati nääriluuletusi ja lauldi näärilaule, mõeldes tegelikult jõule. Luuletus algas ridadega:

Heljo Mänd (vasakult), Olivia Saar, Uno Leies, Ellen Niit, Erika Esop, Ira Lember ja Ermionia Antson 1973. aastal lastega kohtumas

KENA KULDNE KRINGEL
ON MU NÄÄRISALMIS.
SELLE TUTTAV INGEL
TEGI AHJUS VALMIS...

Toimetust süüdistati, et olime avaldanud värsiread, kus esines sõna „ingel”. Aga kuna luuletus ilmus trükitähtedega, siis avanes meil võimalus võimumehi üle kavaldades küsida, et millist inglit nad silmas peavad? Luuletuses oli mõeldud Inglise nimelist tüdrukut, meil oli Hiiumaal isegi üks kirjalaps, kellel selline tore nimi nagu Ingel Müüripeal.

Kuigi iga ajakirjanumber kontrollorgani GLAVLIT-i poolt läbi vaadati, olid meil täiskasvanute väljaannetega võrreldes vabamad käed ning me saime teha tänu toimetuse püüdlustele ja meie paljude autorite-kirjanike mitmekülgsele loomingle sisukat lastepärast ajakirja.

Kirjanike ring, kes meile kaastööd tegi, oli tähelepanuäratav. Meile kirjutasid Elar Kuus, Kalju Kangur, Aino Tigane, Hando Runnel, Eno Raud, Ellen Niit, Heljo Mänd, Jaan Kaplinski, Aino Pervik, Robert Vaidlo, Ira Lember, Paul-Eerik Rummo, Venda Sõelsepp, Uno Leies, Harri Jõgisalu, Erika Esop.

Värvirõõmsate illustatsioonide ja pildisarjadega rikastasid ajakirja kunstnikud Edgar Valter, Heldur Laretei, Asta Vender, Heino Sampu, Alfred Saldre, Silvi Väljal, Ene Pikk, Valli Hurt. Täheke oli esi-

mene kaanest kaaneni värvitrükis ajakiri, ja see oli tollal suur ime.

Meie ühistoimetus tegutses seitseteist aastat, siis moodustati eraldi Tähekeste toimetus.

Ajakirja Pioneer planeerimisel ja koostamisel lähtus toimetus põhimõttest, et hundid söönud ja lambad terved. Mida see tähendas? Kuna ajakiri oli mõeldud pioneerialistele lastele, nõuti meilt ka teatud poliitilise suunitlusega materjalide avaldamist, näiteks pidime tähistama Lenini sünnipäeva, Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva, Suure Isamaasõja võitu ja muud taolist.

Me püüdsime teha seda nii tagasihoidlikult kui vähegi võimalik ning lahendasime olukorra mõne vastavasisulise tõkeluuletuse või pildireproduktiooni avaldamisega, andes ülejäänud lehekülgedel ruumi kirjandusele, koolilugudele, populaarteadusele, kunstile, spordile, nuputamisele ja laste omaloomingule.

Üht sellist kohustuslikku tähtpäeva otsustasime lahendada Allan Murdmaa skulptuurikavandi fotoga esikaane siseküljel. Kavandipilt kujutas seest õõnsat maakera, mille keskel oli Lenini büst – suur juht maailma südames!

Ilmunud ajakirjanumbrit juhtus nägema keegi Moskva parteitegelastest ning millegipärast otsustas ta vaadata kaant vastu valgust. Ja mis ta nägi – Lenini pähe oli tekkinud punane kolmnurkne rätik! Sel ajal oli trükipaber õhuke ja vilets ning polnud ime, et esikaane värv sisekaanel läbi paistis.

Kus nüüd läks madin lahti! Toimetusele anti käsk kiiremas korras uued kaaned teha ning kogu neljakümne tuhandesel tiraažil vanad kaaned ära rebida. See käsk tuli täita.

Pioneeride kõige sensatsioonilisem sündmus oli Helvi Jürissoni luuletuse „Mägra maja” avaldamine.

Luuletuses tungib kährlik mägra urgu, ajab pere-mehe välja ja asub ise sinna elama, mäger aga käib õnnetult kohtuteed. Võib-olla luuletus polekski nii laialdast ja ägedat reageerimist põhjustanud, kui Asta Venderi humoorikas illustratsioon vati-jope, sonimütsi ja samovariga karvasest kährlikust poleks hoogu juurde lisanud, allteksti otsimiseks põhjust andnud.

Toimetuses helisesid telefonid, meiega kurjus-tati, et kuidas te julgestate nii vaenuliku sisuga luuletust avaldada, kus oli teie valvsus, kuid oli ka teist-

Tagantjärele on hea mõelda, et suutsime tollases õhustikus avaldada nii palju ilukirjandust, kusjuures algupärandid ja tõlked võtsid poole ajakirja mahust. Toimetusel oli tihe side kirjanikega, aga ka noorte algajate autoritega, kellega koostööd tegime.

suguseid helistajaid, kes soovitasid samas vaimus jätkata.

Sellest luuletusest rääkisid kõik, nii ehitajad ehitustel kui lapsed koolis. Tean, et „Mägra maja” paljundati ning käest kätte levitati, kõmuloost tehti ka lustakaid laule ja lavastusi. Kiosköör, kellelt ma kährlikunumbrit küsisin, ütles, et ei ole, anti käsk ja korjati ära. Tegelikult sellist käsku ei antud, kiosköör lihtsalt müüs althõlma hea hinna eest ajakirjad maha.

Üllatav oligi see, et mingisugust karistusaktsiooni sel korral kõrgemalt poolt ei tulnud, küll aga hoiatati, et me nende loomaluuletustega, mis kahtlast arusaamist võivad tekitada, edaspidi ettevaatlikumad oleksime.

Tagantjärele on hea mõelda, et suutsime tollases õhustikus avaldada nii palju ilukirjandust, kusjuures algupärandid ja tõlked võtsid poole ajakirja mahust. Toimetusel oli tihe side kirjanikega, aga ka noorte algajate autoritega, kellega koostööd tegime. Ja kuna oli ühistoimetuse, kirjutasi paljud nii Tähekesele kui Pioneerile.

Ma julgen öelda, et ajakiri oli omamoodi lastekirjanduse kasvulava, kus sai alguse, idanes ja arenes mõte esimeste lasteraamatute avaldamiseks, võin siin nimetada Holger Pukki, Harri Jõgisalu, Heljo Mändi, Jaan Rannapit, Mart Helmet, Lembit Rattust, ka iseennast.

Erilist tähelepanu väärrib fakt, et olime esimesed, kes Astrid Lindgreni teoseid alates „Kalle Blomkvistist” kuni „Vendade Lõvisüdamesteni” avaldasid. See Pioneeride üks silmapaistvamaid ettevõtmisi sai teoks tänu Vladimir Beekmani suurepärasele tõlgetele, tänu meeldivale koostööle kirjaniku-tõlkijaga.

Rääkima peab ka laste omaloomingu avaldamisest ning tööst lastega-kirjasaatjatega. Kirju sai toimetus väga palju, sest ajakirjas ilmusid iga kuu Kirjalaste Klubi leheküljed, kus trükiti laste jutte ja luuletusi ning kindlasti innustas see kirjutama. Igal aastal korraldasime ka ülevabariiklikke omaloomingu võistlusi ning äramärgitud tööd leidsid koha klubikülgedel.

Kirjalaste Klubis avaldasid oma esimesi luuletusi tänased tuntud kirjanikud Viivi Luik ja Leelo Tungal.

Kalmetu 8-klassilise kooli õpilane Viivi Luik oli saat-

nud meile luuletusi, mida Heljo Mänd, kes sel ajal toimetuses töötas, huviga luges ja vaimustusse sattus, kuid samas kahtlema hakkas, et kas üks 6. klassi õpilane on ikka võimeline nii häid luuletusi kirjutama. Et asjas selgust saada, sõitis Heljo Kalmetu kooli, rääkis õpetajaga, ka Viivi endaga ning tuli tagasi teadmise, et on kohtunud noore andeka luuletajaga.

Pioneeride toimetuses on erinevatel aegadel töötanud mitmed kirjanikud, nagu Ralf Parve, Manivald Kesamaa, Holger Pukk, Rein Pöder, Helju Rammo, Leelo Tungal, Jaan Rannap. Tõenäoliselt on seegi ajakirja kirjanduslikule suundumusele oma jälje jätnud.

Minusse on jätnud jälje ligi neljakümne aasta pikkune lasteajakirjanikutöö, mida meenutan kui vaheldusrikast, loovat ja suhtlusrohket aega, lastega kohtumise aega.

Usun, et nendel kahel ajakirjal on olnud laste arenemisel ja mõttemaailma kujundamisel oluline osa ning soovin, et tänased ja homsed lugejad oma sõbrast Tähekesest ikka rõõmu tunneksid.